

Adam Dziurok

<https://orcid.org/0000-0001-6631-0544>

Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Katowicach

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

STRUKTURY I KADRY APARATU BEZPIECZEŃSTWA ZAJMUJĄCE SIĘ ROZPRACOWANIEM ZAKONÓW NA TERENIE WOJEWÓDZTWA ŚLĄSKIEGO/ KATOWICKIEGO W LATACH 1945–1989

Aparat bezpieczeństwa (Urząd Bezpieczeństwa – UB, a potem Służba Bezpieczeństwa – SB) należał do najważniejszych narzędzi władz komunistycznych zwalczania i rozpracowywania wspólnot zakonnych. W niniejszym artykule przedstawiono struktury aparatu bezpieczeństwa i funkcjonariuszy UB/SB podejmujących działania operacyjne wobec zakonów na terenie województwa śląskiego/stalinogrodzkiego/katowickiego w latach 1945–1989. Analizie poddano jedynie kadrę antyzakonną szczebla wojewódzkiego¹, pominięto zaś funkcjonariuszy tego pionu działających na poziomie powiatowym i miejskim. Artykuł składa się z trzech części – na początku omówiono antyzakonne komórki (struktury) wojewódzkiego aparatu bezpieczeństwa w Katowicach, zmieniające się na przestrzeni lat, w drugiej przybliżono postaci funkcjonariuszy (kadry) pracujących „po zagadnieniu zakonów”, a w trzeciej scharakteryzowano to środowisko

¹ Należy zauważyć, że kontrolą wspólnot zakonnych lub konkretnych zakonników/zakonnic zajmowali się także funkcjonariusze innych komórek wojewódzkich struktur UB/SB. Tak np. Andrzej Kanclerz prowadził na początku lat osiemdziesiątych TW „Ekonom” – księdza zakonnego, a w Wydziale IV zabezpieczał głównie „środowisko księży kurialistów”. Zob. Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Katowicach (dalej: AIPN Ka), Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Katowicach (dalej: WUSW Katowice), 0238/221, Akta osobowe Andrzeja Kanclerza, Opinia służbowa, 3 V 1985 r., k. 43; AIPN Ka, WUSW Katowice, 063/215, Wykaz materiałów operacyjnych na stanie Wydziału IV WUSW Katowice, 17 IV 1985 r., b.p.

pod względem pochodzenia, wykształcenia, postawy światopoglądowej, aktywności partyjnej, tradycji rodzinnych i powiązań resortowych.

Struktury

W ramach rozbudowanych struktur antykościelnych UB/SB funkcjonowały specjalne komórki zajmujące się zarówno zakonami męskimi, jak i żeńskimi. Uznawano je za wyjątkowo groźnego przeciwnika, gdyż – jako „baza silnie zakonspirowana, trzymana w ścisłym rygorze przez swoich przełożonych” – wymagały wyjątkowo wyjątkowej pracy operacyjnej. Z racji tych trudności początkowo pojawiały się nawet kapitulanicke głosy wśród kadry UB, że „klasztoru nie da się rozpracować”².

Początkowo ani na poziomie centralnym, ani w tzw. terenie nie wydzielono osobnych struktur antyzakonnych, co oczywiście nie oznaczało braku działań wobec tych środowisk. W zasadzie dopiero od końca lat czterdziestych UB rozpoczął intensywne prace w celu pozyskania informacji z zamkniętych wspólnot zakonnych. Gdy w 1950 r. Wydział V Departamentu V MBP ukierunkowano na „zwalczanie wrogiej działalności kleru”, jedna z czterech jego sekcji (II) miała się zajmować „klerem zakonnym”. W 1952 r. powołano w tym wydziale dodatkową „sekcję zakonów żeńskich” – Sekcję V³.

Struktury centralne miały odwzorowanie w terenie – rozpracowaniem zakonów zajmowali się więc funkcjonariusze na szczeblach: powiatowym, miejskim i wojewódzkim. Najważniejsze zadania realizował pion wojewódzki aparatu bezpieczeństwa, choć na tym poziomie odpowiednie struktury antyzakonne powstały później niż w centrali. W Wojewódzkim Urzędzie Bezpieczeństwa Publicznego (WUBP) w Katowicach aż do początków 1953 r. nie funkcjonowała specjalna komórka zajmująca się zakonami⁴.

W ramach antykościelnej Sekcji V Wydziału V (tzw. Społeczno-Politycznego) rozpracowaniem wspólnot zakonnych zajmowało się kilku funkcjonariuszy, z których najważniejszy był referent Edward Pietraszczyk,

² A. Dziurok, *W walce z Kościołem i wolnością wyznania* [w:] *Fundament systemu zniewolenia. Z działalności wojewódzkich struktur Urzędu Bezpieczeństwa w Katowicach 1945–1956*, red. A. Dziurok, A. Dziuba, Katowice 2009, s. 326.

³ A. Dziurok, *Wstęp* [w:] *Metody pracy operacyjnej aparatu bezpieczeństwa wobec Kościołów i związków wyznaniowych 1945–1989*, red. A. Dziurok, Warszawa 2004, s. 20–21.

⁴ O działaniach operacyjnych wobec zakonów podejmowanych przez UB/SB w Katowicach zob. A. Dziurok, *Kruchtoizacja. Polityka władz partyjno-państwowych wobec Kościoła katolickiego w latach 1945–1956 w województwie śląskim/katowickim*, Katowice 2012, s. 651–657; Ł. Marek, „Kler to nasz wróg”. *Polityka władz państwowych wobec Kościoła katolickiego na terenie województwa katowickiego w latach 1956–1970*, Katowice 2009, s. 252–254.

występujący jako „prowadzący obiekt zakonów męskich”⁵. Po reorganizacji struktur UB (w styczniu 1953 r. utworzono specjalny Departament XI MBP do walki z wrogą działalnością związków wyznaniowych, a jego Wydział II zajmował się zakonami⁶) został on kierownikiem pierwszej samodzielnej komórki antyzakonnej – Sekcji II Wydziału XI WUBP. Należała ona, poza Sekcją I, do najliczniej obsadzonych w Wydziale XI, którego zadaniem było zwalczanie Kościoła katolickiego i innych wspólnot wyznaniowych. Choć stan etatowy przewidywał dla obu sekcji po pięć etatów, to Sekcja II była obsadzona czterema funkcjonariuszami (styczeń 1953 r.)⁷.

Po rozwiązaniu MBP na bazie Departamentu XI – formalnie dopiero rozkazem z marca 1955 r. – powołano Departament VI Komitetu do Spraw Bezpieczeństwa Publicznego, którego Wydział II zajmował się zakonami⁸. Na szczeblu wojewódzkim po rozwiązanej Sekcji II Wydziału XI funkcjonowała od wiosny 1955 do końca 1956 r. z niezmienną liczbą funkcjonariuszy i z tym samym numerem kolejna komórka antyzakonna – Sekcja II Wydziału VI Wojewódzkiego Urzędu do spraw Bezpieczeństwa Publicznego (WUdsBP) w Stalinogrodzie. Na jej czele stał Zygmunt Michalski, który kierował trzyosobowym zespołem (Stanisław Wierzbę – starszy referent, Artur Skipirzepsa i Stefan Czapska – referenci)⁹.

Po wcieleniu KdSBP do MSW (w listopadzie 1956 r.) przez blisko sześć lat pion antywyznaniowy SB funkcjonował w ramach najbardziej rozbudowanego Departamentu III MSW, którego zadaniem była walka z działalnością antypaństwową. Wydział V tego departamentu odpowiadał za zwalczanie „wrogiej działalności Kościoła”¹⁰. Na szczeblu wojewódzkim struktury SB działały w ramach Komendy Wojewódzkiej Milicji Obywatelskiej (KW MO), a zadanie rozpracowywania Kościoła realizo-

⁵ Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie (dalej: AIPN), MSW, 0445/141, Charakterystyka obiektu zakonów męskich za okres od 1 X 1952 r. do 1 I 1953 r., k. 13.

⁶ A. Dziurok, *Wstęp...*, s. 22.

⁷ AIPN, MSW, 0445/141, Sprawozdanie z pracy Wydziału XI WUBP Katowice za styczeń 1953 r., k. 70.

⁸ Wydział II był podzielony na trzy sekcje, z których pierwsza zajmowała się działalnością zakonów najbardziej niebezpiecznych w ocenie władz, dwie pozostałe – odpowiednio innymi zakonami męskimi i zakonami żeńskimi. Zob. B. Noszczak, *Polityka państwa wobec Kościoła rzymskokatolickiego w Polsce w okresie internowania prymasa Stefana Wyszyńskiego 1953–1956*, Warszawa 2008, s. 28.

⁹ Funkcjonariusze ci prowadzili łącznie 10 informatorów (najwięcej Skipirzepsa – czterech). Zob. AIPN Ka, WUSW Katowice, 056/10, Wykaz pracowników Wydziału VI WUdsBP w Stalinogrodzie, 15 VII 1955 r., k. 239–240.

¹⁰ Wydział V wykonywał zadania zlikwidowanego Departamentu VI KdSBP. Nie był podzielony na sekcje, ale prawdopodobnie na tzw. grupy obiektowo-zagadnieniowe i grupy problemowe. Zob. H. Dominiczak, *Organy bezpieczeństwa PRL w walce z Kościołem katolickim 1944–1990. W świetle dokumentów MSW*, Warszawa 2000, s. 152. W komendach wojewódzkich MO działały grupy V wydziałów III.

wała jedna z sekcji (Sekcja V) Wydziału III SB KW MO, w której nie wydzielono już specjalistycznej komórki antyzakonnej.

Koniec lat pięćdziesiątych to okres mniej intensywnego rozpracowywania życia zakonnego. W 1959 r. w strukturach wojewódzkich SB w Katowicach „po linii zakonów” pracował zaledwie jeden funkcjonariusz¹¹. Był nim Bogusław Słaboń, który zajmował się rozpracowaniem zakonów męskich. Po kontroli z Departamentu III uznano, że jeden pracownik „po linii zakonów” w Katowicach to stanowczo za mało. Wskazano, że na tym terenie znajdowały się: prowincja franciszkanów w Panewnikach (dodatkowo cztery klasztory: w Gliwicach, Zabrze, Rybniku i Chorzowie), placówki jezuitów (w Bytomiu, Zabrze i Bielsku-Białej), werbistów, redemptorystów, salwatorianów, prowincja kamilianów. Kolejnym zadaniem funkcjonariusza Słabonia miało być wsparcie grupy częstochowskiej. Postulowano zatrudnienie dodatkowego funkcjonariusza do rozpracowania zakonów męskich i pracownicę operacyjną do zakonów żeńskich („które w zasadzie nie są ruszane”)¹². W listopadzie 1959 r. Grupę V zasiłił Zygmunt Jasik, który przejął rozpracowywanie zakonów męskich¹³.

Jeszcze na początku 1958 r. wydzielono osobną komórkę – Grupę Specjalną Wydziału III w Częstochowie do rozpracowania klasztoru jasnogórskiego i diecezji częstochowskiej. Trzyosobową grupą kierował Mieczysław Mosur. Przypadło mu kluczowe zadanie – rozpracowanie paulinów z klasztoru na Jasnej Górze (w tym zadaniu, jak również w pracy nad zwalczaniem innych zakonów, pomagali mu Ryszard Kupczyk i Ryszard Śliski). Grupa pracowała pod specjalnym nadzorem kpt. Lucjana Pikuły, zastępcy naczelnika Wydziału III KW MO w Katowicach, który raz w tygodniu pracował „bezpośrednio z grupą na miejscu w Częstochowie”, a w każdy poniedziałek omawiał z pracownikami Grupy Specjalnej bieżące problemy pracy operacyjnej¹⁴. Od połowy 1959 r. komórka ta występowała jako Grupa V A Wydziału III KW MO w Katowicach z siedzibą

¹¹ D. Zamiatała, *Zakony męskie w polityce władz komunistycznych w Polsce w latach 1945–1989*, t. 1: *Problematyka organizacyjno-personalna*, Kielce 2009, s. 56.

¹² AIPN Ka, WUSW Katowice, 056/11, Raport z kontroli po linii zakonów męskich w Wydz. III KW MO w Katowicach w dniach 24–25 VII 1959 r., 31 VII 1959 r., k. 22–25.

¹³ AIPN Ka, WUSW Katowice, 0225/40, Akta osobowe Zygmunta Jasika, Wniosek, 26 II 1960 r., k. 21.

¹⁴ AIPN Ka, WUSW Katowice, 056/10, Sprawozdanie z kontroli działalności Grupy Specjalnej w Częstochowie, XII 1958 r., k. 21–23; Ł. Marek, „*Kler to nasz wróg*”..., s. 61 (tam informacja o powołaniu grupy rozkazem z 23 XII 1957 r.). Początki Grupy Specjalnej w Częstochowie sięgają jeszcze 1955 r., kiedy z Wydziału VI wyodrębniono specjalny dwuosobowy referat z siedzibą w Częstochowie do rozpracowania kurii częstochowskiej. Jak się jednak okazało, komórka nie spełniła swego zadania, gdyż „pracownicy nie stanęli na wysokości zadania” i brakowało dostatecznej kontroli nad referatem oddalonym od Katowic. Zob. AIPN Ka, WUSW Katowice, 056/11, Informacja, 24 I 1956 r., k. 89.

w Częstochowie. Zgłaszano jednak zastrzeżenia do jej pracy, gdyż sprawa obiektowa na ojców paulinów na Jasnej Górze należała do najbardziej zaniedbanych (była zbiorem „chaotycznie powpinanych dokumentów”)¹⁵.

Zasadnicza zmiana nastąpiła w połowie 1962 r. w związku z powołaniem Departamentu IV MSW. W ramach Wydziału I funkcjonowała specjalna Grupa III, rozpracowująca wspólnoty i zgromadzenia zakonne¹⁶. Na szczeblu wojewódzkim powstał Wydział IV SB w KW MO w Katowicach jako jednostka SB wyspecjalizowana w walce z wolnością wyznania. W ramach tego wydziału zaczęła funkcjonować Grupa II odpowiedzialna za operacyjne zabezpieczenie i rozpracowywanie zakonów męskich i żeńskich oraz „aktywu świeckiego skupionego wokół zakonów”. Powrócono zatem do wzoru z lat 1953–1956 – ponownie wydzielona komórka antyzakonna liczyła czterech pracowników (Bronisław Słaboń – kierownik, Zygmunt Jasik, Maria Banaś i Roman Pasierbski). Warto odnotować, że zakonem oo. paulinów na Jasnej Górze osobno zajmowała się Grupa IV (z siedzibą w Częstochowie)¹⁷. Według zestawienia obsady kadrowej Wydziału IV KW MO w Katowicach z końca grudnia 1964 r. na 23 zatrudnionych w tym pionie aż sześciu funkcjonariuszy zajmowało się zakonami (by mieć porównanie, biskupami, kuriami, seminariami duchownymi i uczelniami katolickimi – 10)¹⁸. Na początku lat siedemdziesiątych, gdy Grupą II Wydziału IV kierował Zdzisław Fickowski, podczas organizowania pracy operacyjnej „po zagadnieniach zgromadzeń zakonnych męskich i żeńskich” podano w jego charakterystyce, że miał do pomocy czterech oficerów operacyj-

¹⁵ AIPN Ka, WUSW Katowice, 056/11, Raport z przeprowadzonej kontroli w Grupie VA Wydz. III KW MO w Katowicach z siedzibą w Częstochowie, 31 VII 1959 r., k. 10.

¹⁶ F. Musiał, *Departament IV MSW w latach 1962–1989. Przyczynik do monografii [w:] Instrukcje, wytyczne, okólniki dyrektora Departamentu V MBP dotyczące działań przeciwko Kościołowi katolickiemu w latach 1945–1953*, wybór i oprac. A. Dziurok, J. Marecki, F. Musiał, wstęp A. Dziurok, F. Musiał, Kraków–Katowice 2012, s. 42.

¹⁷ Z czteroosobowej Grupy IV z siedzibą w Częstochowie jedynie jeden funkcjonariusz zajmował się paulinami – starszy oficer operacyjny miał prowadzić sprawę obiektową na zakon oo. paulinów i organizować pracę operacyjną „w stosunku do klasztoru w Częstochowie”, a także prowadzić 59 teczek ewidencji operacyjnej na oo. paulinów. Zob. Ł. Marek, *Wydział IV SB KW MO/WUSW w Katowicach (1962–1989). Struktura, kierownictwo, zakres działania*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2006, nr 1(3), s. 130–132, 154. W uzasadnieniu powstania osobnej częstochowskiej Grupy IV Wydziału IV wskazywano na: specyfikę Częstochowy, odległość od Katowic i dobre wyniki pracy dotychczasowej komórki zlokalizowanej w Częstochowie. Praca grupy obejmowała zakres pracy wydziałów I i II na poziomie Departamentu IV, czyli rozpracowanie kleru świeckiego (w tym kurii, seminarium) i prowadzenie sprawy obiektowej oo. paulinów na Jasnej Górze i „aktywu grupującego się wokół klasztoru”. Zob. AIPN Ka, WUSW Katowice, 056/76, Pismo z-cy komendanta wojewódzkiego MO ds. SB w Katowicach do dyrektora Departamentu IV MSW, 29 VI 1962 r., k. 3–4.

¹⁸ AIPN Ka, WUSW Katowice, 085/6, t. 1, Zestawienie obsady personalnej Wydziału IV KW MO oraz Referatów Służby Bezp. KP MO wg stanu na dzień 31 XIII 1964 r., k. 50.

nych¹⁹. Mimo powołania w 1972 r. na poziomie Departamentu IV osobnego Wydziału V odpowiedzialnego za podejmowanie działań operacyjnych wobec zakonów²⁰ zmiany początkowo nie objęły jednostek terenowych.

Reforma administracyjna w 1975 r. wymusiła kolejne zmiany w strukturze aparatu bezpieczeństwa. W ramach Wydziału IV SB KW MO w Katowicach powołano tym razem cztery sekcje i siedem operacyjnych grup terenowych. Jednej z sekcji – tradycyjnie o numerze 2 – przypisano zadanie rozpracowywania nie tylko zakonów, lecz także niekatolickich związków wyznaniowych, „aktywu świeckiego” i stowarzyszeń katolickich. Po powołaniu województwa częstochowskiego katowickiemu aparatowi bezpieczeństwa u był poważny problem – rozpracowanie jasnogórskiego klasztoru. Choć obszar działania był bardzo szeroki, to sekcja ta liczyła, tradycyjnie już, czterech funkcjonariuszy (Zdzisław Fickowski, Cecylia Grabska, Bronisław Słoboń i Teodor Sołtysiak). Korekta tego rozwiązania nastąpiła po pięciu latach – w 1980 r. wydzielono zadania dotyczące zakonów i powierzono je nowo powołanej Sekcji V²¹ (nawiązano do powołanego już w 1972 r. Wydziału V w Departamencie IV MSW). Ta sama komórka działała także po zmianie organizacyjnej z 1983 r., gdy w miejsce KW MO powołano Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Katowicach. Po zmianach z końca 1984 r., gdy rozpracowanie męskich i żeńskich wspólnot zakonnych powierzono Wydziałowi III Departamentu IV MSW²², na poziomie wojewódzkim (z pewnym opóźnieniem, bo od 1985 r.) problemem tym zajęli się funkcjonariusze Sekcji III Wydziału IV. W tym kształcie ta struktura funkcjonowała aż do likwidacji w sierpniu 1989 r.²³ (w 1988 r. miała aż sześciu funkcjonariuszy)²⁴.

Specjalistyczne komórki antyzakonne nie były zbyt liczne, jeśli weźmie się pod uwagę to, że zajmowały się rozpracowywaniem kilku tysięcy zakonników i zakonnice na terenie województwa. Z tak ograniczonymi „siłami” z pewnością trudno było prowadzić „obiekty” zakonne, skoro np. w 1956 r. w województwie stalinogrodzkim funkcjonowało 17 zgromadzeń męskich (280 zakonników) i 250 placówek zakonów żeńskich

¹⁹ AIPN Ka, WUSW Katowice, 0229/229, Akta osobowe Zdzisława Fickowskiego, Opinia służbowa, 20 III 1973 r., k. 73.

²⁰ Wydział V Departamentu IV zajmował się „klerem zakonnym” (kurialistami, klerem parafialnym, profesorami i wykładowcami KUL, ATK, WSD, studentami i alumnami zakonnikami) i osobami świeckimi kontaktującymi się z zakonnikami. Zob. F. Musiał, *Departament IV MSW...*, s. 44–45.

²¹ Ł. Marek, *Wydział IV SB KW MO/WUSW...*, s. 134–136.

²² F. Musiał, *Departament IV MSW...*, s. 48.

²³ Ł. Marek, *Wydział IV SB KW MO/WUSW...*, s. 139.

²⁴ AIPN Ka, WUSW Katowice, 067/20, t. 1, Dokumentacja Sekcji III Wydziału IV WUSW Katowice, 30 XI 1988 r., k. 23.

z ok. 4 tys. zakonnic²⁵. Jednostkę wojewódzką dodatkowo wspierały, w ograniczonym zakresie, placówki terenowe UB i m.in. pioniry pomocnicze. Jednostki powiatowe i miejskie były kontrolowane przez pracowników szczebla wojewódzkiego, którzy m.in. udzielali instruktażu „odnośnie [do] pracy po linii znajdujących się na ich terenie placówek zakonnych”²⁶.

Pracę komórek antyzakonnych zasadniczo zorganizowano w taki sposób, by (na poziomie województwa) poszczególnym funkcjonariuszom UB/SB przydzielano „do prowadzenia” konkretne zakony²⁷. Początkowo był to najbardziej ogólny podział na zakony męskie i żeńskie, ale z czasem osiągnięto wyższy stopień specjalizacji. Przykładowo: w 1956 r. kierownik sekcji zajmował się jezuitami, starszy referent – werbistami, franciszkanami, redemptorystami, salezjanami i kamilianami, jeden referent – paulinami i pallotynami, drugi – zakonami żeńskimi²⁸.

Sekcję antyzakonną wspierał naczelnik Wydziału VI WUdsBP, który pomagał w doborze kandydatów do werbunku i ich opracowania, a sam prowadził sprawę agenturalnego sprawdzenia na jednego z paulinów (sprawa kryptonim „Spowiednik”) i utrzymywał kontakt z informatorem (potem agentem) o pseudonimie „Lewandowicz” (z zakonu franciszkanów)²⁹.

Na początku lat sześćdziesiątych podział zadań wyglądał już nieco inaczej. Przede wszystkim „dowartościowano” franciszkanów, którymi zajmował się kierownik Grupy II (m.in. prowadził sprawę obiektową na prowincję zakonną oo. franciszkanów, rozpracowywał ich Wyższe Seminarium Duchowne). Dodatkowo jeden z oficerów operacyjnych, oprócz prowadzenia spraw obiektowych na redemptorystów i salezjanów, miał pomagać kierownikowi Grupy II „w realizacji przedsięwzięć do sprawy obiektowej na prowincję oo. franciszkanów”. Starszemu oficerowi operacyjnemu przydzielono z kolei „opiekę” nad kamilianami, jezuitami, werbistami i oblatami, a drugiemu oficerowi operacyjnemu – tradycyjnie zakony żeńskie (wyszczególniono prowadzenie sprawy obiektowej na Dom Generalny ss. boromeuszek i na prowincję ss. służebniczek)³⁰.

²⁵ AIPN Ka, WUSW Katowice, 056/10, Raport z kontroli pracy Sekcji II Wydziału VI w Stalinogrodzie, 23 III 1956 r., k. 349.

²⁶ AIPN, MSW, 0445/141, Sprawozdanie z pracy Sekcji II Wydziału XI WUBP Katowice za luty 1953 r., k. 102–103.

²⁷ Zob. m.in. J. Marecki, *Zakony pod presją bezpieki. Aparat bezpieczeństwa wobec wspólnot zakonnych na terenie województwa krakowskiego 1944–1975*, Kraków 2009, s. 58.

²⁸ AIPN Ka, WUSW Katowice, 056/10, Raport z kontroli pracy Sekcji II Wydziału VI w Stalinogrodzie, 23 III 1956 r., k. 358.

²⁹ AIPN Ka, WUSW Katowice, 084/89, Sprawozdanie Wydziału VI Sekcji III WUdsBP w Stalinogrodzie po linii kleru zakonnego, 2 III 1956 r., k. 62.

³⁰ *Zakres działania Wydziału IV KW MO w Katowicach, 11 XII 1964* [w:] Ł. Marek, *Wydział IV SB KW MO/WUSW...*, s. 150–151.

Kadry

W pierwszych latach po wojnie, gdy rozpracowanie struktur i ludzi Kościoła nie było jeszcze przedmiotem szczególnego zainteresowania aparatu bezpieczeństwa, zakony pozostawały na marginesie działań UB. Dopiero w końcu lat czterdziestych i na początku pięćdziesiątych odnajdujemy informacje o konkretnych osobach podejmujących działania „po linii zakonów”. Jednym z pierwszych funkcjonariuszy rozpracowujących wspólnoty zakonne był Edward Pietraszczyk, urodzony w Katowicach-Ligocie w 1921 r. Karierę w strukturach UB rozpoczął już w marcu 1945 r. Początkowo pracował w PUBP w Katowicach, w którym po kilku awansach objął stanowisko kierownika Sekcji V (zajmującej się m.in. działaniami skierowanymi przeciwko Kościołowi katolickiemu). W 1949 r. w charakterystyce Pietraszczyka napisano, że „pracę na swoim odcinku (kler) ma [w] znacznym stopniu opanowaną. [...] Pracuje ideowo”³¹. W 1952 r. został pracownikiem Sekcji V Wydziału V WUBP. Tam zajmował się rozpracowywaniem zakonów męskich – w dokumentach figuruje jako „prowadzący obiekt zakonów męskich”³². Po powołaniu antykościelnego Wydziału XI na początku 1953 r. został starszym referentem pełniącym obowiązki kierownika Sekcji II – antyzakonnej. Zorganizował pracę Sekcji, która pod jego kierunkiem już w połowie 1953 r. prowadziła „kilka spraw środowiskowych po linii zakonów i kleru świeckiego”. Samodzielnie prowadził czterech informatorów i cztery sprawy środowiskowe „po linii zakonów” – braci szkolnych i albertynów³³. Zajmował się też m.in. sporządzaniem charakterystyki „obiektu zakony franciszkanów”³⁴. Zwolniono go ze służby pod koniec roku 1956³⁵.

Wśród pracowników sekcji antyzakonnej kierowanej przez Pietraszczyka znaleźli się m.in. Władysław Wolski i Artur Skipirzepa³⁶.

³¹ AIPN Ka, WUSW Katowice, 0224/302, Akta osobowe Edwarda Pietraszczyka, Wniosek, 16 XII 1949 r., k. 16; *ibidem*, Charakterystyka, 28 XII 1949 r., k. 17.

³² AIPN, MSW, 0445/141, Charakterystyka obiektu zakonów męskich za okres od 1 X 1952 r. do 1 I 1953 r., k. 13.

³³ AIPN Ka, WUSW Katowice, 0224/302, Akta osobowe Edwarda Pietraszczyka, Wniosek, 19 I 1953 r., k. 25; *ibidem*, Wniosek, 4 VII 1953 r., k. 27.

³⁴ AIPN, MSW, 0445/141, Charakterystyka obiektu zakonu franciszkanów, 5 XI 1953 r., k. 22. Poczyniono wówczas ciekawą uwagę: „wymieniony jest Ślązakiem i obiekcie w stosunku do ojca jego [był on przewodniczącym PPS w Ligocie – A.D.], który obecnie nie żyje – nie powinny stać na przeszkodzie w jego roście [!]”. Zob. AIPN Ka, WUSW Katowice, 0224/302, Akta osobowe Edwarda Pietraszczyka, Wniosek, 4 VII 1953 r., k. 27.

³⁵ AIPN Ka, WUSW Katowice, 0224/302, Akta osobowe Edwarda Pietraszczyka, Przebieg służby, k. 1.

³⁶ W sekcji Pietraszczyka pracował także starszy referent Witold Góra, wydelegowany we wrześniu 1953 r. do Centralnej Szkoły MBP w Legionowie. Zob. AIPN, MSW, 0445/141, Sprawozdanie z pracy Sekcji II Wydziału XI za wrzesień 1953 r., k. 314.

Władysław Wolski urodził się we Francji i wrócił z rodziną do Polski w 1946 r. Osiedlili się w powiecie będzińskim, a w 1951 r. Wolski wstąpił do UB. Po dwuletniej nauce w MBP w Warszawie został w 1953 r. starszym referentem Sekcji II Wydziału XI w Katowicach. W 1954 r. trafił jednak do jednostki „123”. W grudniu 1955 r. został skierowany na Śląsk przez Komitet do spraw Bezpieczeństwa Publicznego jako doświadczony funkcjonariusz, gdyż „na terenie Warszawy pracował w grupie specjalnej po linii kleru”. Mimo tak dobrych rekomendacji okazało się, że jego przydatność do walki z zakonami nie była najwyższa, skoro przełożeni napisali o nim, iż „posiada słabą pamięć, ponadto ma trudności w pisowni, nie umie napisać raportu czy też notatki”³⁷. Wiadomo, że podczas pracy w katowickim UB Wolski zajmował się m.in. sporządzaniem charakterystyki „obiekta oo. oblatów”³⁸.

Drugi z wymienionych funkcjonariuszy – Artur Skipirzepa pochodził z Sosnowca (ur. 1927) i był nauczycielem, lecz „nie miał zamiłowania do tego zawodu”. Po kilku latach służby w UB, na początku 1953 r., trafił do Sekcji II Wydziału XI, w której prowadził prace „po linii kleru zakonnego”, w tym rozpracowywał albertynów, braci szkolnych i pallotynów. W połowie 1955 r. pracował z czterema informatorami (z dwukrotnie większą liczbą niż pozostali pracownicy sekcji antyzakonnej)³⁹. Gdy po zwolnieniu go w 1956 r. pisał po kilku latach podania o przyjęcie do SB, odnotowano, że podczas wcześniejszej pracy w UB był „mało poważnym pracownikiem” – „były do niego pretensje, że na terenie Częstochowy chciał dokonać gwałtu na zakonnicach”⁴⁰.

Po kolejnej reorganizacji struktur UB i powołaniu Wydziału VI WUdsBP kierownikiem sekcji antyzakonnej (Sekcja II) został Zygmunt Michalski. Był nim przez rok: od kwietnia 1955 do kwietnia 1956 r. Następnie do końca 1956 r. był starszym oficerem operacyjnym w tej Sekcji. Po przejściu do sekcji antyzakonnej określano go jako pracownika „o dużym stażu operacyjnym” (od 1946 r. w UB) i ze znacznym doświadczeniem „w pracy po linii kleru”. Według opinii przełożonych wykazywał „sumienne podejście do pracy na powierzonym mu odcinku oraz umiejętność kierowania

³⁷ AIPN Ka, WUSW Katowice, 0223/53, Akta osobowe Władysława Wolskiego, Życiorys, 28 VIII 1951 r., k. 2; *ibidem*, Ankieta specjalna, k. 3; *ibidem*, Wniosek, 30 VI 1956 r., k. 12.

³⁸ AIPN, MSW, 0445/141, Charakterystyka obiektu oo. Oblatów, 1 XI 1953 r., k. 24.

³⁹ AIPN Ka, WUSW Katowice, 056/10, Wykaz pracowników Wydziału VI, 15 VII 1955 r., k. 239.

⁴⁰ AIPN Ka, WUSW Katowice, 0224/298, Akta osobowe Artura Skipirzepy, Charakterystyka, 15 V 1953 r., k. 16; *ibidem*, Wniosek do dyrektora Departamentu Kadr MP, 14 V 1953 r., k. 17; *ibidem*, Adnotacja na podaniu A. Skipirzepy o ponowne przyjęcie do pracy w SB, 1 X 1962 r., k. 24.

podległymi mu pracownikami”. Prowadził dwóch informatorów i dwie sprawy agenturalne „po linii zakonów”⁴¹.

W kierowanej przez niego komórce, oprócz wspomnianego Artura Skipirzepy, pracował też „stary członek partii i b. K.P.P.-owiec” Stanisław Wierzba (ur. 1904 r. w Sosnowcu, który ukończył pięć klas szkoły powszechnej w Trzebini) – od kwietnia 1955 r. formalnie przez rok. Był to jeden z najbardziej doświadczonych funkcjonariuszy – zatrudniony w 1945 r. „przez cały okres po linii kleru”. Brał udział m.in. w kilkunastu akcjach aresztowań „reakcyjnych księży i zakonników”. W tym czasie był już jednak nieco wypalony zawodowo. Sam uważał się za starego⁴². Mimo tej opinii w połowie 1955 r. prowadził większość spraw w Sekcji II (9 na 16, w tym dwie sprawy agenturalnego sprawdzenia i siedem ewidencyjno-obszernych)⁴³.

Krótki epizod (od kwietnia 1956 do stycznia 1957 r.) w Sekcji II Wydziału VI zaliczył jeszcze Gustaw Sasak. Ten doświadczony funkcjonariusz UB (w aparacie bezpieczeństwa od 1945 r., w latach pięćdziesiątych był m.in. wykładowcą Katedry Przedmiotów Politycznych na Międzywojewódzkim Kursie Przeszkolenia Funkcjonariuszy Bezpieczeństwa Publicznego) był zatrudniony w sekcji antyzakonnej na stanowisku starszego referenta, a od maja 1956 r. – oficera operacyjnego (do zwolnienia ze służby z początkiem 1957 r.)⁴⁴.

Powszechnie stosowaną praktyką w UB/SB było angażowanie kobiet do rozpracowania zakonów żeńskich. Uznawano, że do tego zamkniętego środowiska łatwiej dotrą funkcjonariuszki, które znajdują wspólny język z zakonnice. Początki nie były jednak łatwe. Na poziomie centrali osobną sekcję zakonów żeńskich powołano we wrześniu 1952 r. i dopiero wtedy w kilku województwach, w tym w Katowicach, zamierzano zatrudnić „pracownice po tej linii”⁴⁵.

Pionierkami rozpracowywania zakonnic na terenie województwa katowickiego były Lidia Musialik i Barbara Harswinkiel. Pierwsza z nich, urodzona w 1925 r. Klimontowie (pow. Będzin), początkowo była zatrudniona jako sekretarka, a od marca 1951 do sierpnia 1952 r. jako referent Sekcji V Wydziału V WUBP w Katowicach. W karierze pomogła jej z pewnością

⁴¹ AIPN Ka, WUSW Katowice, 0198/339, Akta osobowe Zygmunta Michalskiego, Wniosek, 17 III 1955 r., k. 25; *ibidem*, Charakterystyka, 4 VIII 1955 r., k. 26.

⁴² AIPN Ka, WUSW Katowice, 0225/159, Akta osobowe Stanisława Wierzby, Charakterystyka, 28 II 1951 r., k. 12; *ibidem*, Charakterystyka, 28 II 1956 r., k. 16.

⁴³ AIPN Ka, WUSW Katowice, 056/10, Wykaz pracowników Wydziału VI WUdsBP w Stalinogrodzie, 15 VII 1955 r., k. 239.

⁴⁴ AIPN Ka, WUSW Katowice, 0224/156, Akta osobowe Gustawa Sasaka, Ankieta specjalna, k. 22; *ibidem*, Przebieg służby, k. 67.

⁴⁵ A. Dziurok, *W walce z Kościołem...*, s. 328.

przynależność do PPR/PZPR (od lutego 1945 r.), choć ukończyła tylko siedem klas szkoły powszechnej, a jako zawód wyuczony podawała „krawcowa”⁴⁶. Jedyne w aktach personalnych jej następczyni znalazła się wzmianka, że Musialik „prowadziła wspomniany obiekt” – czyli zakony żeńskie. W związku z przeniesieniem do Wydziału Personalnego jej miejsce zajęła Barbara Warmuz (od maja 1953 r. Harswinkiel) z Wojkowic w pow. Będzin (ur. 1927), która przebyła podobną drogę – od sekretarki do pracownika operacyjnego. Jako referent Sekcji V Wydziału V zajmowała się rozpracowaniem zakonów żeńskich od sierpnia 1952 do połowy 1953 r. W trakcie powoływania jej na to stanowisko zauważono, że interesuje się pracą operacyjną, a „zagadnienie zakonów żeńskich” jej „odpowiada”⁴⁷.

We wrześniu 1953 r. do Sekcji II Wydziału XI trafiła Janina Karcz, której powierzono pracę nad zakonami żeńskimi⁴⁸. Ona również pochodziła z Zagłębia Dąbrowskiego (ur. w 1931 r. w Piaskach, pow. Będzin) i rozpoczęła pracę jako sekretarka. W 1954 r. odnotowano, że „jest pracownikiem samodzielnym, mimo że zagadnienie zakonów żeńskich, po których pracuje, jest zagadnieniem trudnym”. Wkrótce jednak zauważono, że nie zwerbowała żadnej agentury i nie prowadziła spraw operacyjnych, a zajmowała się głównie prowadzeniem ewidencji dokumentów. Co więcej, zdaniem przełożonych jej praca „po linii” zakonów żeńskich nie miała perspektyw, gdyż wykonywała ją jedynie „formalnie, bez jakiegokolwiek zainteresowania”. W konsekwencji przeniesiono ją w lutym 1955 r. na stanowisko nieoperacyjne⁴⁹.

Od wiosny 1955 r. zakonami żeńskimi, prawdopodobnie z powodu trudności w rekrutacji kobiet do tej specyficznej pracy operacyjnej UB, zajmował się Stefan Czapla. Pochodzący z Zagórza k. Sosnowca (ur. 1927) funkcjonariusz był od kwietnia 1955 do końca 1956 r. (wtedy też został zwolniony ze służby) starszym referentem, a później oficerem operacyjnym Sekcji II Wydziału VI WUdsBP w Stalinogrodzie⁵⁰.

Po 1956 r. ważną rolę w pionie antyzakonnym w Katowicach odgrywał Bronisław Słaboń. Rozpoczął on pracę w aparacie bezpieczeństwa

⁴⁶ AIPN Ka, WUSW Katowice, 0204/30, Akta osobowe Lidii Musialik, Przebieg służby, k. 1; *ibidem*, Karta statystyczna funkcjonariusza Służby Bezpieczeństwa, 1951 r., k. 23; *ibidem*, Ankieta specjalna, 6 III 1951 r., k. 15.

⁴⁷ AIPN Ka, WUSW Katowice, 0229/276, Akta osobowe Barbary Harswinkiel, Przebieg służby, k. 1; *ibidem*, Wniosek do naczelnika Wydziału Personalnego WUBP Katowice, 11 VIII 1952 r., k. 7.

⁴⁸ AIPN, MSW, 0445/141, Sprawozdanie z pracy Sekcji II Wydziału XI za wrzesień 1953 r., k. 314.

⁴⁹ AIPN Ka, WUSW Katowice, 0224/191, Akta osobowe Janiny Zegarek (Karcz), Wniosek, 11 VIII 1950 r., k. 3; *ibidem*, Charakterystyka, 8 II 1954 r., k. 9; *ibidem*, Wniosek, 15 II 1955 r., k. 10.

⁵⁰ Prowadził dwóch informatorów i dwie sprawy agenturalnego sprawdzenia. Zob. AIPN Ka, WUSW Katowice, 0223/283, Akta osobowe Stefana Czapli, Przebieg służby, b.d., b.p.; Charakterystyka, 15 XII 1955 r., k. 20.

w 1952 r. (równocześnie kończył studia w Wyższej Szkole Ekonomicznej w Stalinogrodzie w zakresie ekonomiki hutnictwa). Nie miało to przełożenia na jego profil działalności w UB, w którym od samego początku zajmował się sprawami Kościoła katolickiego. W 1958 r. prosił o przeniesienie do Wydziału II, w którym mógłby się zajmować np. handlem zagranicznym. Wskazywał, że „praca operacyjna w Wydziale III-im (kler) nie ma prawie nic wspólnego z moimi wiadomościami zawodowymi”. Komendant wojewódzki MO Franciszek Szlachcic tłumaczył z kolei, wnosząc o przyznanie mu dodatku do wynagrodzenia, że „studia, które ukończył, w dużym stopniu przyczyniają się do rozwiązywania skomplikowanych problemów operacyjnych i przy prowadzeniu rozmów z kandydatami do werbunku wywodzącymi się ze środowiska klerykalnego i posiadającymi wyższe wykształcenie teologiczne”. Słabon pracował jako oficer operacyjny Grupy V Wydziału III SB KW MO w Katowicach „po linii zakonów męskich”. Zanotował znaczne sukcesy. W 1959 r. mógł się już pochwalić pozyskaniem pięciu tajnych współpracowników z kleru zakonnego i zdobyciem cennych informacji o zamierzeniach jezuitów i redemptorystów. W momencie powołania bardziej rozbudowanej struktury – Wydziału IV – został kierownikiem Grupy II odpowiedzialnej za rozpracowywanie zakonów męskich i żeńskich. Podlegało mu trzech pracowników, a poza tym sam prowadził sześciu TW, dwie sprawy obiektowe i 50 teczek ewidencji na księży zakonnych – franciszkanów. Osobiście odpowiadał za rozpracowanie prowincji zakonu oo. franciszkanów wraz z Wyższym Seminarium Duchownym. Mimo że prowadził sześciu TW, zarzucano mu, iż żaden z nich nie wywodzi się z zakonu, który rozpracowuje (czyli franciszkanów). Ten wzorowy funkcjonariusz, udzielający się również w partii, spowodował jednak wypadek samochodowy i nie poinformował o tym przełożonych. W konsekwencji w styczniu 1969 r. został usunięty ze stanowiska kierownika i przeniesiony do Grupy II Wydziału IV w funkcji inspektora. Nałożono na niego dodatkowe obowiązki. Odpowiadał wówczas nie tylko za rozpracowanie franciszkanów, lecz także salwatorianów, a w związku z brakami kadrowymi w komórce antyzakonnej – również oblatów i salezjanów. Miał na swoim kontakcie lokal konspiracyjny (LK) krypt. „Przystań”, a później mieszkanie konspiracyjne (MK) krypt. „Oaza”. Wkrótce awansował na starszego inspektora, a jego praca była doceniana, czego wyrazem były liczne nagrody i odznaczenia. W 1975 r. został przeniesiony na stanowisko zastępcy naczelnika Wydziału IV nowo powstałej KW MO w Bielsku-Białej, w której bezpośrednio nadzorował pracę sekcji zajmującej się zakonami męskimi⁵¹.

⁵¹ AIPN Ka, WUSW Bielsko Biała, 0236/127, Akta osobowe Bronisława Słabonia, Raport, 17 IV 1958 r., k. 15; *ibidem*, Wniosek do dyrektora Departamentu Kadr MBP,

W 1960 r. do pracy nad zakonami żeńskimi powołano Marię Banaś (ur. w pow. Łańcut w 1921 r.), doświadczoną funkcjonariuszkę UB i SB, zatrudnioną w aparacie bezpieczeństwa od 1945 r. Przeszła z Wydziału Ewidencji Operacyjnej z referatu do spraw wyjazdów zagranicznych. W styczniu 1960 r. zastępca naczelnika Wydziału IV napisał, że w związku z koniecznością pracy operacyjnej „po zagadnieniu kleru zakonnego żeńskiego, biorąc pod uwagę ważność tego zagadnienia i liczebność sióstr zakonnych na terenie województwa katowickiego – a szczególnie uwzględniając specyfikę pracy, wymagającą pracy operacyjnej wykonywanej przez kobiety”, proponuje przenieść Marię Banaś do Grupy V Wydziału III. Po reorganizacji struktur pracowała ona w Grupie II Wydziału IV, w której prowadziła czterech TW, w tym dwie zakonnice. Jej praca była bardzo dobrze oceniana. W 1963 r. została jednak zwolniona⁵², a na jej miejsce przyjęto Wandę Kacińską (od 1968 r. Patyk). Prowadziła ona pięciu TW ze środowisk zakonów żeńskich, ale w listopadzie 1970 r. została przeniesiona, na własną prośbę, do innego pionu MO. Wniosek motywowała specyfiką pracy Pionu IV, która wymagała częstych wyjazdów, co było dla niej trudne do pogodzenia z opieką nad małym dzieckiem⁵³.

W Grupie II Wydziału IV pracował krótko Roman Pasierbski – wcześniej pracownik m.in. Obwodowego Urzędu Pocztowego w Katowicach i Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej (inspektor w Wydziale Zdrowia i Opieki Społecznej). Zatrudniony od lipca 1961 r., początkowo w Grupie V b katowickiego Wydziału III („na odcinku zwalczania wrogiej działalności sekt wyznaniowych i kościołów niekatolickich”), dokładnie rok później trafił do antyzakonnej Grupy II. Już jednak w maju 1963 r. napisał podanie z prośbą o zwolnienie z pracy w SB. Tłumaczył to niepowodzeniami zawodowymi (przez rok nie udało mu się „żadne samodzielne zadanie operacyjne”) i trudnościami komunikacyjnymi związanymi z dojazdem do pracy (wyjaśniał, że autobus PKS z Gostyni „bardzo często w ogóle nie zatrzymuje się na przystankach ze względu na komplet pasażerów bądź

6 X 1958 r., k. 17; *ibidem*, Charakterystyka służbowa, 21 I 1959 r., k. 18; *ibidem*, Wniosek, 23 I 1959 r. k. 19; *ibidem*, Opinia służbowa, 26 III 1969 r., k. 34–36; *ibidem*, Opinia służbowa, 15 VI 1973 r., k. 43–45; *ibidem*, Opinia służbowa, 31 V 1978 r., k. 55. Przebieg służby zob. *Kadra bezpieki 1945–1990. Obsada stanowisk kierowniczych aparatu bezpieczeństwa w województwach śląskim/katowickim, bielskim i częstochowskim*, wstęp i red. W. Dubiański, A. Dziuba, A. Dziurok, oprac. zespół, Katowice 2009, s. 452–453; Ł. Marek, „Kler to nasz wróg”..., s. 215–216.

⁵² AIPN Ka, WUSW Katowice, 0227/24, Akta osobowe Marii Banaś, Wniosek, 14 I 1959 r., k. 19; *ibidem*, Wniosek, 21 VI 1960 r., k. 20; *ibidem*, Notatka służbowa, 18 I 1972 r., k. 72.

⁵³ AIPN Ka, WUSW Katowice, 0229/342, Akta osobowe Wandy Patyk, Przebieg służby, k. 42; *ibidem*, Opinia służbowa, 29 III 1969 r., k. 57; *ibidem*, Raport, 12 X 1970 r., k. 60.

z przyczyn technicznych wypadła, co powoduje ciągle moje z późnieniem [!] się do pracy”). Choć w charakterystyce pracy Pasierbskiego z lutego 1963 r. podnoszono kwestię, że nie zwerbował jeszcze żadnego TW, to jednak ogólna ocena jego zaangażowania była pozytywna i został przedstawiony jako młody, „rokujący na przyszłość” funkcjonariusz operacyjny. Naczelnik Wydziału IV KW MO w Katowicach Lucjan Pikuła przyznał, że Pasierbskiemu chodziło raczej o sprawy materialne („w ostatnim okresie ujawnił egoistyczne tendencje na tle materialnym”). Trudno mu było zrozumieć, że funkcjonariusz woli pracować w kopalni „Bolesław Śmiały” niż w SB. Przychylnono się jednak do jego wniosku i Pasierbski z końcem czerwca 1963 r. zakończył trudne zadanie rozpracowywania zakonów⁵⁴.

Przez kilka lat Słaboniowi podlegał Zygmunt Jasik z Sosnowca. W latach 1962–1969 zajmował się rozpracowywaniem zakonów męskich na terenie województwa w Grupie II Wydziału IV. Po degradacji Słabonia, od marca do października 1969 r., był nawet kierownikiem Grupy II. W 1966 r. pracował z czterema informatorami z tego środowiska. Prowadził też m.in. rozmowy z byłymi zakonnikami i kandydatami do zakonu⁵⁵. Na jego miejsce w połowie października 1969 r. przyszedł Zdzisław Fickowski, funkcjonariusz z 21-letnim stażem w UB/SB, który przez następne sześć lat (do 1975 r.) kierował Grupą II Wydziału IV KW MO w Katowicach. Zabezpieczał on „dopływ informacji z obiektów administrowanych przez jezuitów i redemptorystów”⁵⁶.

W sierpniu 1959 r. stwierdzono, że zagadnienie kleru nabiera szczególnego znaczenia operacyjnego, stąd trzeba uzupełnić kadrę Wydziału III. Na terenie Częstochowy przesunięto na ten „front walki” Wiktora Nawrota – mieszkańca tego miasta, funkcjonariusza UB od 1949 r. Chwalono go, że „wyjątkowo szybko przyswoił sobie problematykę i specyfikę pracy po linii kleru”. Początkowo był starszym oficerem operacyjnym Grupy V A Wydziału III, a po reorganizacji w połowie 1962 r. pracował w Grupie IV Wydziału IV, w której zajmował się rozpracowaniem

⁵⁴ AIPN Ka, WUSW Katowice, 0227/16, Akta osobowe Romana Pasierbskiego, Wniosek personalny o przyjęcie do MO, 24 VI 1961 r., k. 3; *ibidem*, Opinia służbowa, 10 I 1962 r., k. 37; *ibidem*, Opinia służbowa, 5 II 1963 r., k. 40; *ibidem*, Raport, 28 V 1963 r., k. 42, 44; *ibidem*, Uwagi do raportu plut. R. Pasierbskiego, k. 43.

⁵⁵ Od lutego 1959 r. pracował w Grupie V A (na terenie Częstochowy) Wydziału III KW MO w Katowicach, a następnie od października tego roku w Grupie V tegoż wydziału. W październiku 1969 r. objął kierownictwo Grupy I Wydziału IV KW MO w Katowicach. Zob. AIPN Ka, WUSW Katowice, 0225/40, Akta osobowe Zygmunta Jasika, Opinia służbowa, 23 XII 1966 r., k. 36; *ibidem*, Opinia służbowa, 26 III 1969 r., k. 41. Przebieg służby zob. *Kadra bezpieki 1945–1990...*, s. 245.

⁵⁶ AIPN Ka, WUSW Katowice, 0229/229, Akta osobowe Zdzisława Fickowskiego, Opinia służbowa, 20 XII 1974 r., k. 75.

paulinów na Jasnej Górze. W 1966 r. prowadził m.in. pięciu TW i 41 teczek ewidencji operacyjnej na księży. Uważano go za pracownika przeciętnego, który miał pewne problemy z prowadzeniem pracy operacyjnej. Warto zauważyć, że miał do czynienia z grupą wykształconych zakonników, świadomych tego, że znajdują się w sercu polskiego katolicyzmu, sam zaś dopiero w 1962 r. (w wieku 43 lat) uzyskał świadectwo dojrzałości. Pracę operacyjną „po zagadnieniu” zakonu paulinów organizował do października 1968 r. Z uwagi na „słabsze wyniki pracy na tym odcinku spowodowane wiekiem i złym stanem zdrowia” został przeniesiony do „bardziej spokojnej pracy na stanowisko oficera ewidencji operacyjnej”⁵⁷.

Razem z Nawrotem pracował krótko Ryszard Śliski, którego przydzielono do częstochowskiej grupy w 1958 r. Wskazywano wówczas na trudności w rekrutacji pracowników do pracy w Częstochowie – Śliski otrzymał tam mieszkanie „z nowego budownictwa”, a wszystkie koszty z tym związane pokryła KW MO w Katowicach⁵⁸.

Kierownikiem Grupy Specjalnej Wydziału III z siedzibą w Częstochowie był początkowo Mieczysław Mosur, a po jego degradacji w 1960 r. (ze względu na „udział w awanturze chuligańskiej”⁵⁹) – Ryszard Puchała. Ze względu na specyfikę pracy tej grupy wskazywano na poważne trudności w doborze odpowiednich pracowników, zwłaszcza na stanowisko kierownika tej grupy. Puchała sprawdził się na nim, skoro był krótko (1962–1963) także kierownikiem Grupy IV Wydziału IV – wkrótce przeszedł na stanowisko II zastępcy komendanta ds. SB i nadzorował pracę operacyjną „po zagadnieniu reakcyjnej części kleru”⁶⁰.

W latach siedemdziesiątych zakonami żeńskimi zajmowała się Cecylia Grabska, która w grudniu 1970 r., po 10 latach pracy w Wydziale „B” (zajmującym się obserwacją operacyjną), przeszła do Grupy II Wydziału IV SB (pozostawała do dyspozycji komendanta wojewódzkiego MO – z powodu braku etatów w Wydziale IV). Jako starszy inspektor nie tylko prowadziła „pracę operacyjną po zagadnieniu żeńskich zakonów katolickich”, lecz także zajmowała się sprawami paszportowymi „objętymi zainteresowaniem Wydziału IV”. Dopiero w 1975 r. uznano, że należy ją zatwierdzić na tym

⁵⁷ AIPN Ka, WUSW Katowice, 0227/251, Akta osobowe Wiktora Nawrota, Opinia służbowa, 5 I 1965 r., k. 84; *ibidem*, Opinia służbowa, 30 XII 1966 r., k. 86; *ibidem*, Opinia służbowa, 16 II 1969 r., k. 88.

⁵⁸ AIPN Ka, WUSW Katowice, 0225/153, Akta osobowe Ryszarda Śliskiego, Charakterystyka służbowa, 3 X 1959 r., k. 38.

⁵⁹ AIPN Ka, WUSW Katowice, 0229/243, Akta osobowe Mieczysława Mosura, Opinia służbowa, 15 II 1961 r., k. 76.

⁶⁰ AIPN Ka, WUSW Częstochowa, 0188/236, Akta osobowe Ryszarda Puchały, Wniosek do MSW, 6 IV 1960 r., k. 83; *ibidem*, Opinia służbowa, 6 III 1965 r., k. 96.

stanowisku w Wydziale IV. Wskazano, że na terenie województwa w operacyjnym zainteresowaniu pozostawały: dwa domy generalne, sześć domów prowincjalnych, 193 żeńskie placówki zakonne, skupiające 2328 sióstr zakonnych. Ta statystyka miała operacyjnie uzasadniać zatwierdzenie Grabskiej na stanowisku w Wydziale IV. Od końca lat siedemdziesiątych poza zakonami żeńskimi funkcjonariuszka odpowiadała dodatkowo za pracę analityczną i statystyczno-ewidencyjną i zajmowała się rozliczaniem funduszu operacyjnego. Zwracano uwagę na jej zaangażowanie – „nie ogranicza się do 8-godzinnego dnia pracy, a bardzo często pracuje w niedziele i święta”⁶¹. Liczne obowiązki, a później (1986 r.) także zakończenie przez nią pracy w Wydziale IV wymusiły konieczność znalezienia nowej funkcjonariuszki do rozpracowywania żeńskich wspólnot zakonnych.

Po kolejnych zmianach strukturalnych od lutego 1976 do maja 1979 r. kierownikiem Sekcji II Wydziału IV katowickiej KW MO zajmującym się rozpracowywaniem wyznań niekatolickich i zakonów był Teodor Sołtysiak (urodzony we Francji)⁶².

Od października 1976 r. w Wydziale IV pracował Andrzej Kowalski – jako inspektor grupy operacyjnej. Prawdopodobnie dopiero jednak w 1979 r. został przydzielony do Sekcji II, w której zabezpieczał operacyjnie środowisko zakonów męskich. Z wykształcenia ekonomista, przeszedł do pracy w SB ze stanowiska głównego księgowego w Przedsiębiorstwie Papierniczo-Poligraficznym w Będzinie (oddział w Chorzowie). Szybko przestawił się na inny profil działalności i osiągał dobre wyniki w pracy antyzakonnej (powierzone obowiązki „wykonywał z pełnym zaangażowaniem, pracując w niedziele i święta”). Na początku lat osiemdziesiątych prowadził ośmiu TW i pięć spraw operacyjnych. Rozpracowaniem zakonów zajmował się aż do końca lat osiemdziesiątych, a w 1990 r. złożył nawet podanie o przyjęcie do Urzędu Ochrony Państwa lub Policji⁶³.

⁶¹ Cecylia Grabska pracowała w Wydziale IV KW MO w Katowicach do końca 1986 r. Zob. AIPN Ka, WUSW Katowice, 0229/357, Akta osobowe Cecylii Grabskiej, Opinia służbowa, 20 III 1973 r., k. 49; *ibidem*, Opinia służbowa, 20 XII 1974 r., k. 51; *ibidem*, Wniosek personalny, 1 VIII 1975 r., k. 52; *ibidem*, Opinia służbowa, 26 VI 1980 r., k. 59; *ibidem*, Wniosek personalny, 28 X 1980 r., k. 60; *ibidem*, Przebieg służby, k. 29.

⁶² Przebieg służby zob. *Kadra bezpieki 1945–1990...*, s. 455–456.

⁶³ AIPN Ka, WUSW Katowice, 0231/601, Akta osobowe Andrzeja Kowalskiego, Życiorys, 10 VIII 1976 r., k. 1; *ibidem*, Opinia służbowa, 17 V 1977 r., k. 9; *ibidem*, Opinia służbowa, 24 IX 1979 r., k. 13; *ibidem*, Wniosek personalny, 24 IX 1979 r., k. 14; *ibidem*, Opinia służbowa, 5 V 1980 r., k. 15; *ibidem*, Wniosek personalny, 28 IV 1981 r., k. 16; *ibidem*, Wniosek personalny, 8 XII 1981 r., k. 18; *ibidem*, Opinia służbowa, 22 II 1985 r., k. 25; *ibidem*, Wniosek o przyjęcie do UOP, policji, b.d., b.p.; AIPN Ka, WUSW Katowice, 063/215, Wykaz materiałów operacyjnych na stanie Wydziału IV WUSW Katowice, 17 IV 1985 r., b.p.

W latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych najważniejszą rolę w rozpracowywaniu zakonów odgrywał Piotr Bartosz, który należał do najmłodszego pokolenia funkcjonariuszy SB, urodzonych już w Polsce „ludowej” (ur. 1946 r. w Łabędach, pow. Gliwice). Po ukończeniu liceum podjął on pracę w Zakładach Mechanicznych „Łabędy” w Gliwicach. Po kilku latach zwyciężyła jednak tradycja rodzinna (jego ojciec Roman był funkcjonariuszem UB/SB w latach 1945–1968⁶⁴) i w końcu 1970 r. wstąpił w szeregi SB. Zatrudniono go w Wydziale IV, w którym po rocznym przeszkoleniu w Oficerskiej Szkole w Legionowie awansował na kolejne stanowiska. W październiku 1972 r. przeszedł przeszkolenie na specjalnej kursokonferencji zorganizowanej przez Departament IV m.in. na temat kierunków i organizacji rozpracowania zakonów. W 1973 r. odnotowano, że z powodzeniem pracował „po zagadnieniu zakonów męskich” (miał czterech TW). Po trzech latach, jako starszy inspektor Sekcji II Wydziału IV, dalej rozpracowywał zakony męskie. Miał wówczas na kontakcie już ośmiu TW i prowadził siedem spraw obiektowych (m.in. osobiście zabezpieczał operacyjnie klasztor oo. franciszkanów w Panewnikach). Wysoka ocena jego pracy miała wpływ na to, że w 1979 r. został kierownikiem Sekcji II (antyzakonnej) Wydziału IV katowickiej SB. Po zmianach organizacyjnych kierował Sekcją V, uznaną za „jeden z trudniejszych odcinków pracy Wydz[iału] IV związany z organizowaniem pracy operacyjnej w zakonach męskich”. Bartosz cechował się jednak dużym zaangażowaniem – nie tylko kierował pracą sekcji, lecz także w 1981 r. prowadził osobiście 13 TW. W latach osiemdziesiątych był nieustannie chwalony przez przełożonych nie tylko za pracę operacyjną, lecz także za zaangażowanie partyjne. Uznawano go za jednego z najlepszych funkcjonariuszy Wydziału IV, a sekcja pod jego kierownictwem osiągała bardzo dobre wyniki. Taką opinię wystawiono mu jeszcze w listopadzie 1989 r. Ten doświadczony w walce z zakonami funkcjonariusz SB został zwolniony ze służby 31 lipca 1990 r.⁶⁵

Jednym z funkcjonariuszy zatrudnionych w latach osiemdziesiątych „po linii zakonów” był Krzysztof Czapla. Zanim trafił do komórki antyzakonnej, już w latach 1974–1975 miał do czynienia z tym zagadnieniem, prowadząc w Sekcji I „samodzielny odcinek ewidencji, sprawozdawczości

⁶⁴ Przebieg służby Romana Bartosza (do 1967 r. Bartosa) zob. *Kadra bezpieczeństwa 1945–1990...*, s. 118.

⁶⁵ AIPN Ka, WUSW Katowice, 0231/727, Akta osobowe Piotra Bartosza, Przebieg służby, k. 72; *ibidem*, Zaświadczenie o szkoleniu, 30 X 1972 r., k. 82; *ibidem*, Opinia służbowa, 19 XII 1973 r., k. 85; *ibidem*, Opinia służbowa, 31 I 1976 r., k. 91; *ibidem*, Wniosek, 29 IX 1976 r., k. 93; *ibidem*, Opinia służbowa, 12 V 1979 r., k. 98; *ibidem*, Opinia służbowa 10 XII 1981 r., k. 107; *ibidem*, Indywidualna karta przeglądu kadrowego, 29 XI 1989 r., k. 143.

i dokumentowania działalności kleru świeckiego i zakonnego”. W czerwcu 1981 r. został starszym inspektorem Wydziału IV, a dwa lata później pisano o nim, że „pracuje po zagadnieniu kleru zakonnego. Osiągnął dobre wyniki w pracy zawodowej”⁶⁶.

W tym samym czasie z Czapłą pracował Leszek Siekański, który w 1983 r. znalazł się w składzie nieformalnej grupy specjalnej dowodzonej przez Edmunda Perka – zastępcę naczelnika Wydziału IV SB w Katowicach (podejmowała ona działania o charakterze dezintegracyjnym i dezinformacyjnym także wobec duchowieństwa)⁶⁷. Z dokumentacji Sekcji III Wydziału V z 1988 r. wynika, że Siekański był zatrudniony w tej komórce, ale prowadzeni przez niego dwaj TW nie wywodzili się ze środowiska zakonnego⁶⁸.

W połowie lat osiemdziesiątych z pionu pomocniczego SB (z Wydziału „W” zajmującego się perlustracją, czyli kontrolą korespondencji) do komórki antyzakonnej przeszła Bożena Najgebauer-Żylińska. Przebyła ona ciekawą drogę, zanim trafiła do SB. Po ukończeniu studiów pracowała jako nauczycielka w XII LO we Wrocławiu, a następnie podjęła pracę w tamtejszym Instytucie Meteorologii i Gospodarki Wodnej we Wrocławiu. Po przeniesieniu się do Katowic napisała podanie do KW MO o przyjęcie do pracy. Motywowała to tak: „będąc zatrudnioną we Wrocławiu, nie mam możliwości kontynuowania pracy w swoim zawodzie w Katowicach”. Można tylko spekulować, dlaczego akurat SB miało być alternatywą dla pani geograf i meteorolog. Warto mieć na uwadze, że jej mąż był... funkcjonariuszem katowickiej SB. Po trzech latach pracy jako referent techniki operacyjnej w Wydziale „W” w kwietniu 1985 r. na własną prośbę przeszła do Wydziału IV. We wniosku o przeniesienie napisała, że po

⁶⁶ AIPN Ka, WUSW Katowice, 0231/302, Akta osobowe Krzysztofa Czapli, Opinia służbowa, 29 I 1976 r., k. 25; *ibidem*, Wyniki przeglądów kadrowych, b.p.

⁶⁷ *Informacja o działalności komórek „D” pionu IV byłej Służby Bezpieczeństwa*, „Biuletyn IPN” 2003, nr 1(24), s. 43; Ł. Marek, *Edmund Perka (1927–1992), zastępca naczelnika Wydziału IV KW MO / WUSW w Katowicach*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2006, nr 2(4), s. 443–445.

⁶⁸ AIPN Ka, WUSW Katowice, 067/20, t. 1, Dokumentacja Sekcji III Wydziału IV WUSW Katowice, 30 XI 1988 r., k. 23. Prowadzona przez Siekańskiego TW „Geograf” była osobą świecką, pozyskaną do rozpracowywania „kleru parafialnego” (AIPN Ka, WUSW Katowice, 063/215, Wykaz materiałów operacyjnych na stanie Wydziału IV WUSW Katowice, 17 IV 1985 r., b.p.). W aktach personalnych Siekańskiego nie wspomniano o jego zaangażowaniu w pracy „po linii zakonów” (AIPN Ka, WUSW Katowice, 02312/669, Akta osobowe Leszka Siekańskiego). Dwóch innych pracowników Sekcji III Wydziału IV: Włodzimierz Cichy i Włodzimierz Musiał prawdopodobnie również nie prowadzili TW ze środowiska zakonnego. Zob. AIPN Ka, WUSW Katowice, 063/215, Wykaz materiałów operacyjnych na stanie Wydziału IV WUSW Katowice, 17 IV 1985 r., b.p.; AIPN Ka, WUSW Katowice, 067/20, t. 1, Dokumentacja Sekcji III Wydziału IV WUSW Katowice, 30 XI 1988 r., k. 23.

kilku latach pracy w SB nabrała przekonania, iż „tematyka religioznawcza i specyfika pracy operacyjnej pionu IV są najbliższe moim zainteresowaniom”. Zgodzono się na to chętnie, gdyż w tym czasie w Wydziale IV istniała „pilna potrzeba pracy operacyjnej po zagadnieniu zakonów żeńskich”. Najgebauer-Żylińska szybko przyswoiła sobie specyfikę nowej pracy. Wkrótce prowadziła dwie sprawy obiektowe i 11 kwestionariuszy ewidencyjnych. Dobrze oceniana przez przełożonych funkcjonariuszka napisała 14 czerwca 1989 r. podanie z prośbą o zwolnienie z pracy w SB, gdyż nie czuła się na siłach, „aby dalej sprostać wymogom służby”⁶⁹.

Charakterystyka grupy

Kadra UB/SB do walki z zakonami nie wyróżniała się szczególnie na tle innych pionów zarówno pod względem pochodzenia, jak i doświadczenia operacyjnego. Specyficzna była z pewnością obecność kobiet podejmujących zadania operacyjne „po linii zakonów żeńskich”. Pochodzenie funkcjonariuszy pionu antyzakonnego nie odbiegało od dominującego w całym wojewódzkim UB/SB kierunku rekrutacji. Zdecydowanie przeważały osoby pochodzące z Zagłębia Dąbrowskiego (Włodzimierz Cichy, Krzysztof Czapła, Stefan Czapła, Zdzisław Fickowski, Zygmunt Jasik, Wanda Kacińska, Janina Karcz, Zygmunt Michalski, Lidia Musialik, Leszek Siekański, Artur Skipirzepa, Barbara Warmuz, Stanisław Wierzba). Kilku funkcjonariuszy wywodziło się z województw położonych na wschód od katowickiego (Maria Banaś – Łańcut, Cecylia Grabska – pow. Pińczów, Gustaw Sasak – Wierzbnik, woj. kieleckie, Bronisław Słaboń – Miechów, Mieczysław Mosur – Skała, pow. Olkusz, Witold Góra – pow. Opatów). Wśród omawianej kadry znaleźli się dwaj potomkowie reemigrantów z Francji (tam urodzili się Teodor Sołtysiak i Władysław Wolski) i przesiedleniec z Kresów (we Lwowie urodził się Ryszard Śliski)⁷⁰. Zaledwie pięciu funkcjonariuszy przyszło na świat na terenie Górnego Śląska (Piotr Bartosz – Łabędy, Andrzej Kowalski – Chorzów, Roman Pasierbski – Gostyń, pow. Pszczyna, Edward Pietraszczyk – Katowice), trzech w Częstochowie (Wiktor Nawrot, Ryszard Kupczyk, Ryszard Puchała – w pow. częstochowskim) i jedna we Wrocławiu (Bożena Najgebauer-Żylińska)⁷¹.

⁶⁹ AIPN Ka, WUSW Katowice, 0231/49, Akta osobowe Bożeny Najgebauer-Żylińskiej, Ankieta osobowa, 20 I 1982 r., k. 5; *ibidem*, Raport, 5 II 1985 r., k. 15; *ibidem*, Wniosek personalny, 7 IV 1986 r., k. 17; Notatka służbowa, 14 VI 1989 r., k. 26.

⁷⁰ AIPN Ka, WUSW Katowice, 0225/153, Akta osobowe Ryszarda Śliskiego, Życiorys, 20 VII 1951 r., k. 3.

⁷¹ W. Dubiański, A. Dziuba, A. Dziurok, *Struktury i kadry wojewódzkiej bezpieki [w:] Kadra bezpieki 1945–1990...*, s. 14–17.

Po analizie wykształcenia funkcjonariuszy należy stwierdzić, że z biegiem lat systematycznie się poprawiało. Do 1956 r. nie brakowało jednak osób z wykształceniem podstawowym (m.in. Góra – pięć klas szkoły powszechnej, S. Czapla – sześć klas, Musialik – siedem klas, Wierzbą – pięć klas). W tym towarzystwie wyróżniał się np. Artur Skipirzepa, który ukończył dwie klasy Liceum Pedagogicznego. Świadomy pewnej przewagi nad kolegami, Skipirzepa, jak pisano w charakterystyce funkcjonariusza w 1951 r., „ma jedną wadę – jest bardzo zarozumiały, prawdopodobnie na skutek posiadanego wykształcenia nauczycielskiego”⁷². Wykształceniem średnim, zdobytym jeszcze przed 1956 r., legitymowali się Roman Pasierbski (Technikum Ekonomiczne)⁷³ i Ryszard Kupczyk (Szkoła Średnia Zawodowa)⁷⁴. Wykształcenie średnie ekonomiczne miała również Wanda Kacińska⁷⁵.

Ryszard Śliski już podczas zatrudnienia w Grupie Specjalnej Wydziału III w Częstochowie uczęszczał do szkoły średniej, przez co pojawiły się u niego „pewne braki w pracy”⁷⁶. Z kolei Ryszard Puchała, który ukończył Technikum Górnicze i Wieczorowy Uniwersytet Marksizmu-Leninizmu, przez kilka lat (1952–1955) był wykładowcą Szkoły MBP („Międzywojewódzkiego Kursu Przeszkolenia Oficerów UB”) w Chorzowie⁷⁷. Z ukończonym Technikum Elektrycznym rozpoczął pracę w SB Krzysztof Czapla. Podczas służby uzupełnił wykształcenie w Akademii Spraw Wewnętrznych, w której uzyskał stopień magistra nauk politycznych po napisaniu pracy pt. *Propagandowe metody dywersyjnej działalności paryskiej „Kultury”*⁷⁸.

Co ważne, prawdziwym, a nie resortowym, wyższym wykształceniem legitymowało się czworo funkcjonariuszy antyzakonnego pionu UB/SB.

⁷² Rok później pisano już, że „walczy ze swą wadą pyszałkowatością, zarozumiałstwem, wynikającą z rzekomej wyższości intelektualnej nad innymi”. Zob. AIPN Ka, WUSW Katowice, 0224/298, Akta osobowe Artura Skipirzepy, Charakterystyka, 29 VII 1951 r., k. 11; *ibidem*, Charakterystyka, 1 VI 1952 r., k. 13.

⁷³ AIPN Ka, WUSW Katowice, 0227/16, Akta osobowe Romana Pasierbskiego, Wniosek personalny o przyjęcie do MO, 24 VI 1961 r., k. 3.

⁷⁴ AIPN Ka, WUSW Częstochowa, 0188/8, t. 1, Akta osobowe Ryszarda Kupczyka, 18 VIII 1949 r., k. 3.

⁷⁵ AIPN Ka, WUSW Katowice, 0229/342, Akta osobowe Wandy Patyk, Wywiad środo-wiskowy, 5 X 1963 r., k. 36.

⁷⁶ AIPN Ka, WUSW Katowice, 0225/153, Akta osobowe Ryszarda Śliskiego, Charakterystyka służbowa, 3 X 1959 r., k. 38.

⁷⁷ AIPN Ka, WUSW Częstochowa, 0188/236, Akta osobowe Ryszarda Puchały, Ankieta personalna, k. 19; *ibidem*, Świadectwo ukończenia WUML, k. 30; *ibidem*, Świadectwo Dojrzałości Technikum, k. 31.

⁷⁸ AIPN Ka, WUSW Katowice, 0231/302, Akta osobowe Krzysztofa Czapli, Opinia służbowa, 30 IV 1981 r., k. 33.

Bronisław Słaboń już w 1953 r. ukończył Wyższą Szkołę Ekonomiczną w Katowicach⁷⁹. Absolwentem tej samej uczelni został w 1975 r. Andrzej Kowalski, który na Wydziale Przemysłu zdobył tytuł dyplomowanego ekonomisty⁸⁰. Najbardziej „egzotycznym” wykształceniem w tym gronie legitymowała się z pewnością Bożena Najgebauer-Żylińska. Była ona absolwentką Wydziału Nauk Przyrodniczych Uniwersytetu im. Bolesława Bieruta we Wrocławiu. Uzyskała tytuł magistra geografii w zakresie klimatologii⁸¹. Z kolei Leszek Siekański był inżynierem mechanikiem po Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie⁸². Podobnie jak w całym aparacie bezpieczeństwa, zauważalne jest lepsze wykształcenie i przygotowanie fachowe kadry SB po 1956 r., a zwłaszcza od lat siedemdziesiątych⁸³.

Od zatrudnionych w pionie antykościelnym UB/SB wymagano zdecydowanej postawy światopoglądowej, a tym samym braku podejrzeń o tzw. klerikalizm. Funkcjonariusze pionu antyzakonnego deklarowali się w ankietach najczęściej jako bezwyznaniowi, niewierzący lub niepraktykujący, choć we wcześniejszych latach zdarzało się, że przyznawali się do wyznania rzymskokatolickiego. Ich charakterystyki zawierały opinie na temat stosunku do religii i Kościoła katolickiego. Przykładowo: w przypadku Piotra Bartosza w charakterystyce kandydata do pracy w SB zapisano, że „wyraża poglądy materialistyczne, do wyznań religijnych ustosunkowany obojętnie”. W życiorysie deklarował się jako niewierzący i niepraktykujący, „jako ateista wychowywany w tym duchu od najmłodszych lat”⁸⁴. Modelowym rozwiązaniem było jednak uznawanie duchowieństwa za wroga – tak jak w przypadkach Pietraszczyka („Wybitnie wrogo ustosunkowany do kleru”)⁸⁵, Mosura („jest zdecydowanym wrogiem kleru”)⁸⁶ i Słabonia („do kleru oraz religii ustosunkowany jest wrogo”)⁸⁷.

⁷⁹ AIPN Ka, WUSW Bielsko-Biała, 0236/127, Akta osobowe Bronisława Słabonia, Odpis dyplomu ukończenia studiów, 30 I 1965 r., k. 25.

⁸⁰ AIPN Ka, WUSW Katowice, 0231/601, Akta osobowe Andrzeja Kowalskiego, Dyplom WSE w Katowicach, 4 III 1975 r., k. 12.

⁸¹ AIPN Ka, WUSW Katowice, 0231/49, Akta osobowe Bożeny Najgebauer-Żylińskiej, Dyplom ukończenia Uniwersytetu im. B. Bieruta we Wrocławiu, k. 7.

⁸² AIPN Ka, WUSW Katowice, 764/1, Kartoteka funkcjonariuszy, Leszek Siekański.

⁸³ W. Dubiański, A. Dziuba, A. Dziurok, *Struktury i kadry...*, s. 20–21.

⁸⁴ AIPN Ka, WUSW Katowice, 0231/727, Akta osobowe Piotra Bartosza, Życiorys, [2 XI 1970 r.], k. 6; Wywiad – ustalenie, 11 XI 1970 r., k. 33.

⁸⁵ AIPN Ka, WUSW Katowice, 0224/302, Akta osobowe Edwarda Pietraszczyka, Wniosek, 16 XII 1949 r., k. 16.

⁸⁶ Wytknięto mu później utrzymywanie kontaktów z córką byłego organisty, co uznano za niedopuszczalne w przypadku pracownika operacyjnego pionu IV. Zob. AIPN Ka, WUSW Katowice, 0229/243, Akta osobowe Mieczysława Mosura, Ankieta specjalna, 7 IV 1949 r., k. 12; *ibidem*, Opinia służbowa, 12 XI 1967 r., k. 88.

⁸⁷ AIPN Ka, WUSW Bielsko-Biała, 0236/127, Akta osobowe Bronisława Słabonia, Wniosek personalny, 30 XI 1951 r., k. 50.

Sprawy światopoglądowe miały istotne znaczenie w ocenie pracownika (sprawdzano, czy „wyznaje” światopogląd materialistyczny). Funkcjonariusze starali się dbać o „czystość ideologiczną” i unikać posądzenia o „religianstwo”. Przykładowo: Artur Skipirzepa wyjawiał w ankiecie, że był skłócony z rodziną żony „z powodu niezawarcia kościelnego związku małżeńskiego”. Gdy jednak ubiegał się o ponowne przyjęcie w szeregi aparatu bezpieczeństwa, obciążająca okazała się informacja z 1962 r., że posłał do komunii dwoje swoich dzieci, a w związku z wyprawieniem z tego powodu uczył zadłużył się na cały rok⁸⁸. Mało odporna na „wrogie wpływy” okazała się Lidia Musialik, która jeszcze przed rozpoczęciem pracy w sekcji antyzakonnej została scharakteryzowana jako osoba negatywnie ustosunkowana do kleru. W rozmowie z koleżanką z pracy, Barbarą Warmuz, miała jednak przyznać: „ja też byłam w święta w kościele. Ponieważ matka robiła mi w domu awanturę, że nie chodzę do kościoła, więc dla świętego spokoju poszłam”⁸⁹. Z kolei o postawie ideowej Wandy Kacińskiej napisano, że „jest postępową i nie wykazuje żadnych skłonności w kierunku wierzeń religijnych”. Jej sąsiadki poświadczyły, że nie uczęszczała do kościoła, jej rodzice zaś chodzili „od czasu do czasu”⁹⁰. Ciekawą adnotację poczyniono podczas przyjmowania do pracy w SB Romana Pasierbskiego – „Sprawa wyznania nie ma żadnego znaczenia, ponieważ jest niepraktykujący”. Dodatkowo zauważono, że, „rodzice jego uchodzą za bardzo religijnych, czego o synu nie mogą powiedzieć”⁹¹.

Zastrzeżenia natury religijnej dotyczyły czasem nie tylko funkcjonariuszy, lecz także ich rodzin. Wiktor Nawrot, który kilkakrotnie spotkał się z zarzutem „z racji teściowej”, złożył nawet w styczniu 1956 r. specjalny raport do kierownika WUdsBP w sprawie „stosunków rodzinnych ze strony żony”. Przyznał, że nigdy nie ukrywał, iż teściowa „jest osobą praktykującą jedną z praktyk religijnych – »świadków Jehowy«”. Dodał jednak, że nie wie, co to ma wspólnego z nim – „to, czym jest i co robi moja teściowa, czy wieży [sic!] w diabła, czy w Boga”. Tłumaczył, że nic go z nią nie łączy i nigdy nie rozmawiał „na tematy dialektyczne”. Wyraźnie zdenerwowany niesłusznymi zarzutami, pytał, czy nie przestrzega norm

⁸⁸ AIPN Ka, WUSW Katowice, 0224/298, Akta osobowe Artura Skipirzepy, Informacja, 25 XI 1962 r., k. 48.

⁸⁹ AIPN Ka, WUSW Katowice, 0204/30, Akta osobowe Lidii Musialik, Charakterystyka, 13 VII 1950 r., k. 26.

⁹⁰ AIPN Ka, WUSW Katowice, 0229/342, Akta osobowe Wandy Patyk, Notatka służbowa, 8 XI 1963 r., k. 34; *ibidem*, Wywiad środowiskowy, 5 X 1963 r., k. 37.

⁹¹ AIPN Ka, WUSW Katowice, 0227/16, Akta osobowe Romana Pasierbskiego, Wniosek personalny o przyjęcie do MO, 17 VI 1961 r., k. 3; *ibidem*, Notatka służbowa, 29 VI 1961 r., k. 16.

życia socjalistycznego, czy może jest „ideologicznie dwulicowym”, i wniósł nawet „o przeprowadzenie w stosunku do mojej osoby dochodzenia, aż do zastosowania sankcji karnych”. Oskarżenia te musiały być tym bolesniejsze, że w charakterystyce z 1954 r. pisano o nim: „Jeżeli chodzi o religię, to jest niewierzącym [!], jak również w tym duchu wychowuje żonę i dzieci”⁹².

Gwarancją odpowiedniego poziomu ideologicznego funkcjonariuszy była ich aktywność partyjna. Niemal wszyscy byli członkami PPR/PZPR. Zaangażowaniem partyjnym wyróżniali się m.in. Bronisław Słaboń (był sekretarzem Organizacji Oddziałowej PZPR przy Wydziale XI, a później członkiem Egzekutywy tamtejszej Oddziałowej Organizacji Partyjnej przy Wydziale IV)⁹³, Zdzisław Fickowski (aktywnie uczestniczył w działalności organizacji partyjnej przy Wydziale IV i z jej ramienia pełnił funkcję zastępcy przewodniczącego Komisji Pracowniczej przy KW MO)⁹⁴, Krzysztof Czapla („aktywny w dyskusjach na grupach partyjnych oraz w wykonawstwie czynów partyjnych i społecznych”)⁹⁵, Zygmunt Jasik (był I sekretarzem OOP utworzonej w grudniu 1962 r. na Wydziale IV)⁹⁶, Andrzej Kowalski (był I sekretarzem OOP nr 4)⁹⁷ i Zygmunt Michalski (był członkiem Komitetu Zakładowego PZPR i II sekretarzem OOP)⁹⁸. Cecylia Grabska, jeszcze przed zatrudnieniem w SB, przez cztery lata była nawet pracownikiem Komitetu Miejskiego PZPR w Będzinie, później została „aktywnym członkiem Oddziałowej Organizacji Partyjnej”, a nawet członkiem Egzekutywy w Wydziale IV⁹⁹. Do wyjątków należał Artur Skipirzepa, który początkowo był bezpartyjny i „z Partią nie był związany”. Składał jednak podanie o przyjęcie w poczet kandydatów do

⁹² AIPN Ka, WUSW Katowice, 0227/251, Akta osobowe Wiktora Nawrota, Raport dotyczący stosunków rodzinnych ze strony żony, 2 I 1956 r., k. 23–24; *ibidem*, Charakterystyka, 20 I 1954 r., k. 59.

⁹³ AIPN Ka, WUSW Bielsko-Biała, 0236/127, Akta osobowe Bronisława Słabonia, Wniosek, 19 IV 1953 r., k. 9; Wniosek personalny, 26 VII 1967 r., k. 32.

⁹⁴ AIPN Ka, WUSW Katowice, 0229/229, Akta osobowe Zdzisława Fickowskiego, Opinia służbowa, 20 III 1973 r., k. 74.

⁹⁵ AIPN Ka, WUSW Katowice, 0231/302, Akta osobowe Krzysztofa Czaplę, Opinia służbowa, 29 I 1976 r., k. 25.

⁹⁶ AIPN Ka, WUSW Katowice, 0225/40, Akta osobowe Zygmunta Jasika, Opinia służbowa, 5 II 1963 r., k. 29.

⁹⁷ AIPN Ka, WUSW Katowice, 0231/601, Akta osobowe Andrzeja Kowalskiego, Opinia służbowa, 24 IX 1979 r., k. 13.

⁹⁸ AIPN Ka, WUSW Katowice, 0198/339, Akta osobowe Zygmunta Michalskiego, Charakterystyka, 4 VIII 1955 r., k. 26.

⁹⁹ AIPN Ka, WUSW Katowice, 0229/357, Akta osobowe Cecylii Grabskiej, Zaświadczenie Wydziału Kadr KW PZRR, 20 XI 1969 r., k. 55; *ibidem*, Opinia służbowa, 20 III 1973 r., k. 50.

PZPR, lecz jego aplikacje odrzucano z argumentacją: „zachowanie jego nie wskazuje na to, aby mu zależało na tym, aby go przyjęto do Partii”¹⁰⁰.

Dwóch funkcjonariuszy kontynuowało tradycje rodzinne pracy w aparacie bezpieczeństwa – Krzysztof Czapla (jego ojciec Józef służył w UB w latach 1949–1955)¹⁰¹ i Piotr Bartosz (jego ojciec Roman pracował w katowickim UB od 1945 r. do czasu przejścia na emeryturę w 1968 r.). W przypadku Bartosza wspomniano, że do pracy w SB został skierowany przez ojca – byłego oficera MSW¹⁰².

Związki z obozem komunistycznym wzmocniały małżeństwa z funkcjonariuszami UB/SB i partii. Reguły wykonywanej profesji niejako narzucały życie w zamkniętym kręgu towarzyskim. W maju 1953 r. Barbara Warmuz zawarła związek małżeński ze Stefanem Harswinkielem – funkcjonariuszem UB zajmującym się rozpracowywaniem Kościoła¹⁰³, Bożena Najgebauer wyszła za mąż za funkcjonariusza Wydziału IV katowickiego KW MO Tadeusza Żylińskiego¹⁰⁴, a Janina Karcz – za pracownika katowickiego Wydziału „B” Bogusława Zegarkę¹⁰⁵. Z kolei Cecylia Suwała, już jako funkcjonariuszka SB, została żoną pracownika KW PZPR w Katowicach (przyjęła nazwisko męża – Grabska)¹⁰⁶.

Funkcjonariusze aparatu bezpieczeństwa przez kilkadziesiąt lat starali się kontrolować działalność zakonów na terenie województwa śląskiego/katowickiego. Specjalne komórki miały za zadanie rozpracowywać i dezorganizować życie wspólnot zakonnych. W wyniku długoletnich wysiłków funkcjonariusze UB/SB zebrali na ich temat tysiące informacji, zwerbowali dziesiątki tajnych współpracowników. Funkcjonariusze aparatu bezpieczeństwa przekazywali dane z penetracji struktur zakonnych władzom partyjnym i administracyjnym, co było podstawą wielu

¹⁰⁰ Gdy jednak ponownie składał podanie o przyjęcie do pracy w aparacie bezpieczeństwa, figurował już jako członek PZPR. Zob. AIPN Ka, WUSW Katowice, 0224/298, Akta osobowe Artura Skipirzepy, Charakterystyka, 15 V 1953 r., k. 16.

¹⁰¹ AIPN Ka, WUSW Katowice, 0231/302, Akta osobowe Krzysztofa Czapli, Obiektywka z analizy akt osobowych por. Czapli Józefa, 14 X 1967 r., k. 1.

¹⁰² AIPN Ka, WUSW Katowice, 0231/727, Akta osobowe Piotra Bartosza, Życiorys, [2 XI 1970 r.], k. 5; *ibidem*, Ankieta personalna, 28 XI 1970 r., k. 13. Z kolei Ryszard Kupczyk był synem działacza Komunistycznej Partii Polski. Zob. *Ruch pielgrzymkowy na Jasną Górę 1945–1989. Wybór dokumentów*, red. W.P. Właźlak, A. Sznajder, Katowice 2009, s. 28.

¹⁰³ AIPN Ka, WUSW Katowice, 0229/276, Akta osobowe Barbary Harswinkiel, Wniosek, 22 VI 1953 r., k. 9.

¹⁰⁴ AIPN Ka, WUSW Katowice, 0231/49, Akta osobowe Bożeny Najgebauer-Żylińskiej, Notatka służbowa, 26 II 1982 r., k. 5.

¹⁰⁵ AIPN Ka, WUSW Katowice, 0224/191, Akta osobowe Janiny Zegarek (Karcz), Życiorys, 6 X 1956 r., k. 3.

¹⁰⁶ AIPN Ka, WUSW Katowice, 0229/357, Akta osobowe Cecylii Grabskiej, Pismo do naczelnika Wydziału B KW MO w Katowicach, 20 IV 1962 r., k. 20.

działań antyzakonnych. Specyficzne na terenie województwa katowickiego było wydzielenie specjalnej komórki na poziomie struktur wojewódzkich z siedzibą w Częstochowie (w latach 1958–1975: Grupa Specjalna / Grupa V A Wydziału III / Grupa IV Wydziału IV KW MO w Katowicach). Ze względu na niewielką liczebność i trudności z zapewnieniem wysokiej jakości kadr pion antyzakonny w Katowicach nie był w stanie należycie kontrolować środowiska zakonnego. Mimo wszystko wielokierunkowe działania UB/SB z pewnością utrudniały funkcjonowanie zakonom, osłabiały ich rozwój i wprowadzały niepotrzebne napięcia.

ANEKS

Aneks

Tabela 1. Struktury i obsada personalna jednostek UB/SB odpowiedzialnych za rozpracowywanie zakonów w WUBP/WUdsBP/KW MO/WUSW Katowice

| Okres | Komórka organizacyjna (Wydział/Sekcja) | Sekcja antyzakonna | Obsada |
|------------|--|--|---|
| 1945–1953 | Sekcja V Wydziału V WUBP w Katowicach | – | Edward Pietraszczyk (1952–1953), Lidia Musialik (1951–1952), Barbara Warmuz/Harswinkiel (1952–1953) |
| 1953–1955 | Wydział XI WUBP w Katowicach/ Stalinogrodzie | Sekcja II | Edward Pietraszczyk – kierownik, Władysław Wolski, Witold Góra (1953), Artur Skipirzepa, Barbara Warmuz/Harswinkiel (1953), Janina Karcz |
| 1955–1956 | Wydział VI WUdsBP w Stalinogrodzie | Sekcja II | Zygmunt Michalski – kierownik, Stanisław Wierzba, Gustaw Sasak (1956), Artur Skipirzepa, Stefan Czapla |
| 1956–1962 | Grupa V Wydziału III SB KW MO w Katowicach | – | Bronisław Słaboń, Zygmunt Jasik (1959–1962), Maria Banaś (1960–1962) |
| 1958?–1962 | Wydział III KW MO w Katowicach | Grupa Specjalna w Częstochowie / Grupa V A (m.in. klasztor paulinów na Jasnej Górze) | Mieczysław Mosur – kierownik (1959–1960), Ryszard Śliski (1958–1959), Zygmunt Jasik (luty–wrzesień 1959), Ryszard Kupczyk, Wiktor Nawrot (1960–1962), Ryszard Puchała – kierownik (1960–1962) |

| Okres | Komórka organizacyjna (Wydział/Sekcja) | Sekcja antyzykonna | Obsada |
|-----------|--|---|--|
| 1962–1975 | Wydział IV KW MO w Katowicach | Grupa II | Bronisław Słaboń – kierownik (1962–1969), Zdzisław Fickowski – kierownik (1969–1975), Zygmunt Jasik, Maria Banaś (1962–1963), Roman Pasierbski, Piotr Bartosz (1972–1975), Wanda Kacińska/Patyk (1963–1970), Cecylia Grabska (1970–1975) |
| | | Grupa IV (m.in. klasztor paulinów na Jasnej Górze) | Ryszard Puchała – kierownik (1962–1963), Ryszard Kupczyk – kierownik (1963–1973), Wiktor Nawrot (1962–1968) |
| 1975–1980 | Wydział IV SB KW MO w Katowicach | Sekcja II (oprócz zakonów także niekatolickie związki wyznaniowe, aktyw świecki, stowarzyszenia katolickie) | Zdzisław Fickowski – kierownik (1975–1976), Piotr Bartosz – kierownik (1979–1980), Cecylia Grabska, Bronisław Słaboń (czerwiec–październik 1975), Teodor Sołtysiak, Andrzej Kowalski (1979–1980) |
| 1980–1983 | Wydział IV SB KW MO w Katowicach | Sekcja V | Piotr Bartosz – kierownik, Andrzej Kowalski, Krzysztof Czapla, Leszek Siekański, Cecylia Grabska |
| 1983–1985 | Wydział IV SB WUSW w Katowicach | Sekcja V | Piotr Bartosz – kierownik, Andrzej Kowalski, Krzysztof Czapla, Cecylia Grabska |
| 1985–1989 | Wydział IV SB WUSW w Katowicach | Sekcja III | Piotr Bartosz – kierownik, Krzysztof Czapla, Andrzej Kowalski, Leszek Siekański, Włodzimierz Cichy, Cecylia Grabska (1985–1986), Bożena Najgebauer-Żylińska |

Źródło: Opracowanie własne na podstawie AIPN Ka, WUSW Katowice, 056/10, 056/11, 063/215, 067/20, Akta osobowe funkcjonariuszy UB/SB; Ł. Marek, „Kler to nasz wróg”..., s. 61, 63–65.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie (AIPN).

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Katowicach (AIPN Ka).

Opracowania

Dominiczak H., *Organy bezpieczeństwa PRL w walce z Kościołem katolickim 1944–1990. W świetle dokumentów MSW*, Warszawa 2000.

Dubiański W., Dziuba A., Dziurok A., *Struktury i kadry wojewódzkiej bezpieki [w:] Kadra bezpieki 1945–1990. Obsada stanowisk kierowniczych aparatu bezpieczeństwa w województwach śląskim/katowickim, bielskim i częstochowskim*, wstęp i red. W. Dubiański, A. Dziuba, A. Dziurok, oprac. zespół, Katowice 2009.

Dziurok A., *Kruczoizacja. Polityka władz partyjno-państwowych wobec Kościoła katolickiego w latach 1945–1956 w województwie śląskim/katowickim*, Katowice 2012.

Dziurok A., *W walce z Kościołem i wolnością wyznania [w:] Fundament systemu zniewolenia. Z działalności wojewódzkich struktur Urzędu Bezpieczeństwa w Katowicach 1945–1956*, red. A. Dziurok, A. Dziuba, Katowice 2009.

Informacja o działalności komórek „D” pionu IV byłej Służby Bezpieczeństwa, „Biuletyn IPN” 2003, nr 1(24).

Kadra bezpieki 1945–1990. Obsada stanowisk kierowniczych aparatu bezpieczeństwa w województwach śląskim/katowickim, bielskim i częstochowskim, wstęp i red. W. Dubiański, A. Dziuba, A. Dziurok, oprac. zespół, Katowice 2009.

Marecki J., *Zakony pod presją bezpieki. Aparat bezpieczeństwa wobec wspólnot zakonnych na terenie województwa krakowskiego 1944–1975*, Kraków 2009.

Marek Ł., „Kler to nasz wróg”. *Polityka władz państwowych wobec Kościoła katolickiego na terenie województwa katowickiego w latach 1956–1970*, Katowice 2009.

Marek Ł., *Edmund Perek (1927–1992), zastępca naczelnika Wydziału IV KW MO / WUSW w Katowicach*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2006, nr 2(4).

Marek Ł., *Wydział IV SB KW MO/WUSW w Katowicach (1962–1989). Struktura, kierownictwo, zakres działania*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2006, nr 1(3).

Metody pracy operacyjnej aparatu bezpieczeństwa wobec Kościołów i związków wyznaniowych 1945–1989, red. A. Dziurok, Warszawa 2004.

Musiał F., *Departament IV MSW w latach 1962–1989. Przyczynek do monografii [w:] Instrukcje, wytyczne, okólniki dyrektora Departamentu V MBP dotyczące działań przeciwko Kościołowi katolickiemu w latach 1945–1953*, wybór i oprac. A. Dziurok, J. Marecki, F. Musiał, wstęp A. Dziurok, F. Musiał, Kraków–Katowice 2012.

Struktury i kadry aparatu bezpieczeństwa zajmujące się rozpracowaniem zakonów...

- Noszczak B., *Polityka państwa wobec Kościoła rzymskokatolickiego w Polsce w okresie internowania prymasa Stefana Wyszyńskiego 1953–1956*, Warszawa 2008.
- Ruch pielgrzymkowy na Jasną Górę 1945–1989. Wybór dokumentów*, red. W.P. Właźlak, A. Sznajder, Katowice 2009.
- Zamiatała D., *Zakony męskie w polityce władz komunistycznych w Polsce w latach 1945–1989*, t. 1: *Problematyka organizacyjno-personalna*, Kielce 2009.

Streszczenie: W artykule przedstawiono struktury aparatu bezpieczeństwa i funkcjonariuszy UB/SB podejmujących działania operacyjne wobec zakonów na terenie województwa śląskiego/stalinogrodzkiego/katowickiego w latach 1945–1989. Analizie poddano kadre i struktury antyzakonowe na szczeblu wojewódzkim, w tym specjalne komórki podlegające strukturom wojewódzkim w siedzibą w Częstochowie (w latach 1958–1975). Artykuł składa się z trzech części: na początku omówiono antyzakonowe struktury wojewódzkiego aparatu bezpieczeństwa w Katowicach zmieniające się na przestrzeni lat, w drugiej części przybliżono funkcjonariuszy pracujących „po zagadnieniu zakonów”, w trzeciej scharakteryzowano to środowisko pod względem pochodzenia, wykształcenia, postawy światopoglądowej, aktywności partyjnej, tradycji rodzinnych i powiązań resortowych.

Słowa kluczowe: Urząd Bezpieczeństwa, Służba Bezpieczeństwa, rozpracowywanie zakonów, Wydział IV KW MO w Katowicach, struktury aparatu bezpieczeństwa, kadra antyzakonowa

Adam Dziurok, doktor habilitowany nauk humanistycznych, historyk, naczelnik Oddziałowego Biura Badań Historycznych Instytutu Pamięi Narodowej w Katowicach, profesor Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, redaktor naczelny półrocznika popularnonaukowego „Czasypismo. O Historii Górnego Śląska”, członek redakcji czasopisma „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989”.

The Structures and Personnel of the Security Apparatus Dealing with Intelligence Operations against Religious Orders in the Voivodeship of Silesia/Katowice in 1945–1989

Abstract: This article presents the security apparatus structures and personnel conducting intelligence operations against religious orders in the voivodeship of Silesia/Katowice in 1945–1989. The analysis examines the personnel and structures tasked with activities aimed against religious orders at the voivodeship (regional) level, including special units within the voivodeship structures located in Częstochowa (1958–1975). The article contains three parts:

Adam Dziurok

a discussion of the structures in the voivodeship security apparatus in Katowice dealing with religious orders and their evolution over the years, followed by a discussion of the officers tasked with those activities, followed by a discussion of their backgrounds, education, ideological attitudes, party membership, family background and connections within the security apparatus.

Keywords: Department of Security, Security Service, intelligence operations against religious orders, Section IV, Voivodeship Headquarters of Citizens' Militia in Katowice, security apparatus structures, operatives working against religious orders

Adam Dziurok, PhD with habilitation, historian, head of the Branch Office of Historical Research at the Institute of National Remembrance in Katowice, professor at the Cardinal Wyszyński University in Warsaw, chief editor of the popular history magazine *CzasyPismo. O historii Górnego Śląska*, and member of the Editorial Board of *Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989*.